

об'єднання у професійні спілки для захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів встановлено ст. 36 Конституції України [1].

Нарешті необхідно зауважити, що в наведених положеннях Конституції України, які містяться у статтях 43, 44, 45 і згаданих міжнародних актах, йдеться, саме про найману працю, оскільки трудова діяльність, яка відбувається шляхом підприємництва (самостійна трудова діяльність, праця на себе), має інший зміст, а відповідно, й здійснюється іншими методами і забезпечується не засобами трудового права, а іншими правовими засобами.

Права людини, проголошені Конституцією, набувають подальшої конкретизації у галузевому законодавстві. Будучи закріпленим у юридичних нормах, право людини набуває ознак суб'єктивного права, яке, за висновком теоретиків, складається з трьох можливостей: самій особі чинити активні дії (право на свої дії); вимагати від інших суб'єктів вчинення певних дій (право на чужі дії); звертатися до держави за захистом, примусовим забезпеченням свого юридичного права (право на дії держави) [5, 63–64].

Юридичним механізмом забезпечення індивідуальних і колективних трудових прав є трудове право.

Мова йде про підхід до трудового права в аспекті забезпечення прав людини, що має велике методологічне значення. Саме такий підхід дає змогу виявити службову роль держави у законодавчому забезпеченні трудових прав людини. Законодавець та інші уповно-

важені на нормотворчу діяльність органи держави повинні керуватися в такій діяльності потребами та інтересами людини, встановлювати ефективний механізм захисту.

Права людини роблять актуальною проблему не лише захисту прав найманого працівника, а й адекватного захисту роботодавця як обов'язкового суб'єкта трудових відносин. Має бути забезпечено принцип рівності у встановленні стандартів та гарантій для обох сторін. У цьому аспекті на порядок денний виходить проблема юридичного забезпечення соціального партнерства, досягнення соціальної згоди між соціальними партнерами – найманими працівниками (їх представниками), роботодавцями (їх представниками) і державою як найбільш впливовими суб'єктами суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. *Конституція України* від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. *Иванов С.А., Лившиц Р.З.* Личность в советском трудовом праве. – М., 1982.
3. *Європейська соціальна хартія* (Рада Європи, 1961 р., що переглянута 3 травня 1996 року).
4. *Конституція України* від 28.06.1996. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. *Рабінович П.М.* Основи загальної теорії права та держави. – К., 1994.

І.Й. СНИГУР,
кандидат юридичних наук (Головне науково-експертне управління
Апарату Верховної Ради України)

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБМЕЖЕННЯ НАУКОВОЇ ТА ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

У цивілізованому світі одним із суттєвих критеріїв для визнання держави демократич-

ною, правовою та соціальною є здатність забезпечити реалізацію та захист конституцій-

них прав та свобод людини і громадянина, чільне місце в системі яких посідає право на працю. Проте, незважаючи на закріплення Конституцією України, право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ч. 1 ст. 43) [1], досі існує чимало проблем, пов'язаних із реалізацією цього важливого соціально-економічного права.

Зокрема, нещодавно в інтернет-просторі вибухнув скандал навколо ситуації щодо суміщення науковим консультантом Верховного Суду України державної служби з викладацькою діяльністю в одному зі столичних ВНЗ. Керівництво Верховного Суду України спрямувало в профком вищого судового органу держави подання для надання згоди на її звільнення за прогул без поважних причин. Крім того, за викладання в університеті державному службовцю закидали ще й корупцію, посилаючись на авторитетну думку суддів кримінальної палати, і за неповідомлення в компетентні органи «просили» звільнитись за власним бажанням [2]. Проте чи насправді має корупційний характер наукова та викладацька діяльність державних службовців?

Необхідно акцентувати увагу на тому, що на сьогоднішній день трудовим законодавством України врегульоване питання поєднання державної служби з іншою оплачуваною роботою (науковою, викладацькою, творчою тощо). Зокрема, Кодексом законів про працю України закріплено право працівників, які працюють за сумісництвом, отримувати заробітну плату за фактично виконану роботу і уповноважено Кабінет Міністрів України визначати умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій (ст. 102-1) [3].

У чинному законодавстві України визначено перелік робіт, які не є сумісництвом. Передбачено, що усі працівники, крім основної роботи та роботи за сумісництвом, мають право виконувати такі роботи, які, відповідно до чинного законодавства, не є сумісництвом. Виконання переважної більшості робіт (наукової, викладацької, творчої) допускається в робочий час з дозволу керівника державного підприємства, установи, організації без утримання заробітної плати [4].

Стаття 64 Конституції України передбачає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Крім того, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ч. 3 ст. 22 Конституції України) [1].

Аналіз низки конституційних норм дає підстави дійти висновку, що обмеження права на працю шляхом заборони поєднувати свою службову діяльність з іншою роботою (крім викладацької, наукової та творчої) поширюється на досить вузьке коло осіб. При цьому, якщо народні депутати України та професійні судді можуть займатися викладацькою, науковою та творчою роботою в будь-який час, то члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади – лише у позаробочий час (ч. 2 ст. 78, ч. 1 ст. 120, ч. 2 ст. 127 Конституції України). Абсолютна заборона займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю поширюється також на Президента України (ч. 4 ст. 103 Конституції України) [1].

Відповідно до ч. 2 ст. 8 Конституції України, закони України та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй, тому ними не може бути встановлено обмежень, які не відповідають конституційним приписам [1].

Нагадаємо, що 11 червня 2009 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» (далі – Закон № 1506-VI), який мав стати базовим антикорупційним законом [5]. Проте положення вказаного Закону № 1506-VI не вступили в дію¹. Однією з підстав, яка

¹ Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові від 27 листопада 2009 р. № 13 поставив під сумнів конституційність окремих положень Закону № 1506-VI, наслідком чого стало конституційне подання Верховного Суду України до Конституційного Суду України. За результатами розгляду останнього Конституційний Суд України прийняв рішення у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»

спричинила відтермінування його дії у часі (двічі – до 1 квітня 2010 р., а згодом – до 1 січня 2011 р.), стали окремі резонансні антикорупційні новели.

Жваву наукову дискусію та активне обговорення антикорупційних новел як юристами-практиками, так і звичайними громадянами спричинила непослідовність законодавця у питаннях протидії корупції та істотні прогалини і колізії у правовому регулюванні цієї сфери. Закон № 1506-VI зазнав критики з боку вітчизняних юристів [6; 7].

Однією з «новел» Закону № 1506-VI стала заборона державним службовцям та іншим особам, уповноваженим на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту, що здійснюються в позаробочий час) безпосередньо або через інших осіб, якщо інше не передбачено законом (п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону) [5]. Зазначена новація мала на меті створення ефективної системи запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин. Проте, чи обґрунтовано та правомірною була спроба обмежити наукову та викладацьку діяльність державних службовців як захід запобігання корупції?

Невід'ємною ознакою корупції є «використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди...» [5]. Проте, за своєю природою викладацька, наукова, творча діяльність (незалежно від того, у робочий чи позаробочий час вона здійснюється) не є корупційною, оскільки при її здійсненні не використовуються службові повноваження.

Необхідно звернути увагу, що Конвенція ООН проти корупції 2003 року не вимагає від держав-учасниць категоричної заборони ви-

конувати будь-яку іншу роботу державними посадовими особами, а передбачає запровадження лише їхнього обов'язку надавати відповідним органам відомості про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб (ч. 5 ст. 8) [8].

Доречним буде зауважити, що законодавство інших країн у цілому передбачає адекватну зазначеній вище нормі практику. Наведемо для прикладу Чехію, де законодавець надав право державним службовцям займатися науковою, викладацькою, іншою творчою діяльністю та медичною практикою. Зокрема, у § 65 Закону Чехії «Про службу» цей перелік конкретизований і серед таких видів діяльності названо: педагогічну, викладацьку, літературну, експертну, перекладацьку діяльність [9, 82].

Якщо розглянути як приклад трудові правовідносини між вищим навчальним закладом та державним службовцем, який займається викладацькою діяльністю у ньому, то очевидно, що йдеться про реалізацію конституційних прав особи: на працю та на свободу наукової творчості (ч. 1 ст. 43, ч. 1 ст. 54) [1]. Здійснення трудової діяльності передбачає не лише відповідне оформлення трудових правовідносин між працівником і власником або уповноваженим ним органом, а й отримання законної винагороди за виконану роботу. Дохід, який отримує державний службовець від наукової та викладацької діяльності, є законним, він підлягає щорічному декларуванню. На сьогодні здійснення викладацької діяльності на безоплатній основі та без оформлення трудових відносин вітчизняним законодавством не дозволяється. Отже, відповідне обмеження, по суті, позбавляє державних службовців можливості здійснювати викладацьку діяльність. Адже така діяльність обов'язково є оплатною, тому навіть за бажанням займатись нею безоплатно, державний службовець не зможе цього зробити.

Крім того, з цілком зрозумілих причин викладацька діяльність можлива лише у робочий час. Якщо окремі види наукової та творчої діяльності можуть здійснюватися у позаробочий час (наприклад, написання на-

(справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) від 06.10.2010 р. № 21-рп/2010, в якому визнав неконституційними ряд норм Закону № 1506-VI. Зрештою Верховною Радою України 7 квітня 2011 р. було прийнято новий Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» № 3206-VI, який набрав чинності з 1 липня 2011 р. (крім статей 11 і 12, які набрали чинності з 1 січня 2012 р.).

укових праць), то це майже неможливо відносно викладацької діяльності, значна частина якої – це аудиторні заняття (лекційні, практичні, семінарські), що проводяться за розкладом у світлий час доби (крім занять на вечірній формі навчання). У свою чергу робочий день державного службовця триває з 9.00 до 18.00. Тому залучення практиків стане фактично неможливим, адже відповідні заклади будуть значно обмежені у часі з урахуванням проведення навчальних занять, експертизи наукових досліджень тощо.

Отже, виходячи з викладеного, обмеження наукової та викладацької діяльності державних службовців є необґрунтованими та неправомірними, оскільки: 1) здійснення зазначених видів діяльності не може вважатися корупцією, адже не пов'язано з використанням наданих особі службових повноважень та не має на меті отримання неправомірної вигоди; 2) міжнародно-правові акти та законодавство зарубіжних країн не визнають корупційного характеру за викладацькою та науковою діяльністю; 3) запровадження відповідних обмежень призведе до фактичної заборони здійснювати наукову та викладацьку діяльність державними службовцями, що обмежує конституційні права громадян.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. «Оздоровче звалтування» у Верховному Суді: звільнення за публікації та

викладання [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/03/26/6961427/>

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

4. Про затвердження Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій: наказ Міністерства праці України від 28.06.1993 р. № 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

5. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 р. № 1506-VI // Офіційний вісник України. – 2009. – № 53. – Ст.1822.

6. Хавронюк Н. Антикоррупція: «Как ни складывай детали – всё выходит пулемёт» / Н. Хавронюк // Юридическая практика. – 15 декабря 2009 года. – № 50 (625). – С. 6–7.

7. Снігур І.Й, Мельник О.В. Обмеження наукової та викладацької діяльності державних службовців: аналіз антикорупційних новел / І. Снігур, О. Мельник // Вісник Академії адвокатури України. – № 1 (17). – 2010. – С. 29–36.

8. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Закон України від 18.10.2006 р. № 251-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 50. – Ст. 496.

9. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / [за заг. ред. В.П. Тимошука, А.М. Школика]. – К.: Конус-Ю, 2007. – 735 с.

Р.В. ВЕРЕША,

кандидат юридичних наук, доцент (Академія адвокатури України)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Аналіз змісту окремих конституційних положень не виключає існування певних суперечностей і в межах самого Основного За-

кону. Так, ч. 2 ст. 68 Конституції України, де зазначено, що незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності, прямо су-